

eklenerek çalışma şartları tesbit edildi. Bu maddeye göre, Bulgaristan'daki müftülerin faaliyetleri konusunda İstanbul'daki meşihat makamı ile Bulgaristan Mezhepler Bakanlığı arasında aracılık yapmakla yükümlü kılınan başmüftü sancak (il) müftüleri arasından beş yıllığına seçilecekti. Seçimle gelen başmüftü ile bölge müftüleri meşihat makamına bağlı sayılıyordu.

Mehmed Muhyiddin, 25 Nisan 1910'da yapılan sancak müftüleri seçiminin ardından 8 Aralık 1910'da başmüftü seçildi. Bu görevi sırasında Osmanlı resmî makamları ile ilişkilerini düzenli bir şekilde sürdürdü. 1915 yılında beş yıllık görev süresini doldurduktan sonra başmüftü yardımcılığı ve Dîvân-ı Âlî-i Şer'î reisliği yaptı. 1934'te kurulan Dîn-i İslâm Müdâfileri Cem'iyet-i İttihâdiyyesi'nde önemli hizmetler gördü. Kendisinden sonra savaşın doğurduğu kargaşa dolayısıyla başmüftülük görevi tayinle belirlenen kimselerce yürütülmüştür. Cumhuriyet'in kurulmasından önce başmüftünün maaşının yaklaşık üçte ikisi Osmanlı Devleti bütçesinden karşılanmıştır.

Balkan Savaşı'nda esir düşen Türk askerleri için toplanan yardımların esirlere dağıtılmasında başmüftülüğün önemli katkıları oldu. Mehmed Muhyiddin'in ilmi ve idarî dirayeti, Türk askerlerine yaptığı yardım ve hizmetleri dolayısıyla meşihat makamınca kendisine Edirne pâyesi rütbesi verildi. Mehmed Muhyiddin, başmüftülük görevi sırasında Bulgaristan resmî makamları nezdinde kişiliğini ve makamın itibarını hep önde tutmuştur. Bu yıllarda Osmanlı Devleti'nin Sofya askerî ataşesi olan Mustafa Kemal'in bayram tebriği için kendisini makamında ziyaret ettiği bilinmektedir.

Medresetü'n-nüvâb'ın kuruluşu sürecinde komisyon üyesi olarak önemli katkıları bulunan Mehmed Muhyiddin, siyasi tartışmaların içinde yer almamaya özen göstermiş, gerek ulemâ gerekse aydın kesimin temsilcileri onun otoritesini kabul etmiştir. Emekliye ayrılıp Şumnu'ya döndükten sonra Medresetü'n-nüvâb'ın âlî kısmında kısa bir süre fıkıh okutmuştur. Esasen onun başmüftü seçilmesinde derin fıkıh bilgisine sahip olmasının rolü vardır. 1949 yılının sonlarında Şumnu'da vefat eden Mehmed Muhyiddin'in cenaze namazını Bulgaristan Türkleri'ne otuz yıl hizmet eden Şeyh Yûsuf Ziyâeddin Ezerî kıldırmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osman Kesioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara 1985, s. 37-43, 164; a.mlf., "Muhammed Abdüh", *AÜİFD*, XVIII (1970), s. 125-126; Osman Kılıç, *Kader Kurbanı*, Ankara 1989, s. 433-434, 437-444; Haşim Ertürk – Rasim Emiñoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslâm Eğitim ve Kültür Müesseseleri ve Medresetü'n-Nüvâb* (nşr. Ekmeleddin İhsanoğlu), İstanbul 1993, s. 6-7, 8, 30-31; N. Hüseyin Bahtiyar, *Balkanlar'da Türk Ünlüleri*, İstanbul 1999, s. 166-167; Vedat S. Ahmed, *Medresetü'n-Nüvâb ve Eğitim Sistemi* (lisans tezi, 2000), Sofya Yüksek İslâm Enstitüsü, s. 23; a.mlf., "Hocazâde Mehmed Muhyiddin (1859-1949)", *Kalem*, sy. 3, Sofya 2001, s. 18-19; İbrahim Hatiboğlu, "XX. Yüzyılın İlk Yarısında Bulgaristan Müslümanları Arasında Dinî İslâhat Çabaları", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul 2002, s. 353; *Tanin*, sy. 287, İstanbul 10 Kânunuevvel 1910, s. 2; Salih Ahmed Pehlivanof, "Dîn-i İslâm Müdâfileri Reisi Merhum Hüseyin Hüsnü", *Medeniyet*, sy. 242, Sofya 1359/1940, s. 1-2.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MEHMET MÜNİB AYINTÂBÎ

(bk. AYINTÂBÎ, Mehmed Münib).

MEHMET NÂDİR

(1856-1927)

Matematikçi, eğitimci ve mütercim.

Fakir bir ailenin çocuğu olarak Sakız adasında doğdu. Adaya uğrayan İstanbullu bir kaptan tarafından evlât edinilerek İstanbul'a getirildi. Bursa Askerî Rüşdiyesi ile İstanbul Kuleli Askerî Lisesi'ni bitirdikten sonra Harbiye Mektebi'ne girdi. Ancak deniz subayı olmak istediğinden Bahriye Mektebi'ne geçti ve buradan erkân-ı harbiye mülâzımı rütbesiyle mezun oldu; hemen arkasından da aynı okulda matematik dersleri vermeye başladı. Üstleri tarafından kabiliyetleri farkedilince Dîvanhâne-i Bahriyye Meclisi kâtipliğine tayin edildi, aynı zamanda Dârüşşafaka'da matematik hocalığı görevine getirildi. Bu okuldaki öğrencileri arasında geleceğin büyük matematikçisi Sâlih Zeki ile karşılaştı ve ona özel bir ilgi gösterdi. Bu sırada Bahriye Mektebi ders nâzırı Cebirci Eşref Bey kendisinden daha iyi faydalanabilmek için onu tekrar Bahriye Mektebi'ne naklettirdi.

Bir yıl süren öğretmenlik tecrübesinden sonra 1879-1880'de şiddetli bir öğrenme tutkusuyla izinsiz olarak İngiltere'ye giden Mehmed Nâdir yakın dostu Hüseyin Avni ile beraber Londra'da matematik kurslarına devam etti. Buradaki kurs ha-

yatının ardından Kıbrıs'a geçti ve arkasından İstanbul'a döndü. Fakat İstanbul'a döner dönmez görevini izinsiz terkettiği için memuriyetten uzaklaştırıldı ve bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. Mehmed Nâdir, hapis hâlinde çıkınca eğitim öğretim konusundaki düşüncelerini uygulamak için Abdî Kâmil'le birlikte 1882 yılında Şemsülmaârif Mektebi'ni, iki yıl sonra da kendi okulu olan Numûne-i Terakkî'yi kurdu. Okulunu ilk, orta ve lise şeklinde üç kısma ayırdı ve kızların eğitimine önem verdiğinden onlara ayrı bir bölüm tahsis etti; okulun eğitim öğretim yapısına istikrar kazandırınca Edirne'de bir şubesi ni açtı.

Mehmed Nâdir, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin ileri gelenleriyle irtibat halindeydi. Cemiyet 1897 yılında Sultan Abdülhamid'i devirmek için bir darbe hazırlığı içerisine girdiğinde emniyet güçleri Mehmed Nâdir'i gözaltına alıp sorguladılar; o da ağır baskılar altında elebaşlarının adlarını vermek zorunda kaldı. Darbe önlendikten sonra Numûne-i Terakkî'nin yönetimi Maarif Vekâleti'ne bağlandı; kendisi de beş yıl önce II. Abdülhamid tarafından kurulan Aşiret Mektebi-i Hümâyunu müdürlüğüne getirildi. Ancak 1902'de bu görevden alınıp Cem'iyet-i Rüşdiyyeye müdürlüğüne, 1903'te de Halep Maarif müdürlüğüne tayin edildi.

1908'de İttihat ve Terakkî, iktidarı ele geçirince 1897'deki olaydan dolayı affetmediği Mehmed Nâdir'i Halep Maarif müdürlüğü görevinden aldı ve Trablusgarp'a yolladı. Fakat Mehmed Nâdir 1911'de İtalyanlar'ın burayı işgali üzerine İstanbul'a döndü ve resmî bir görevle Edirne'ye gönderildi. Balkan Savaşı'nın ardından 1912'de İstanbul'a geldi ve Dârüşşafaka'da yüksek hesap dersi muallimliğine tayin edildi; 1915'te de İnâs Dârülfünunu'nda yüksek hesap müderrisliğine getirildi. Daha sonra Sâlih Zeki dârülfünunun reisi olarak, kendisini keşfeden eski hocası Mehmed Nâdir'i 1919 yılında yeni kuru-

Mehmed
Nâdir

lan Nazariyye-i A'dâd Kürsüsü'nün başına geçirdi. Mehmed Nâdir 13 Aralık 1927 tarihinde ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. Cenazesi Edirnekapı'daki aile mezarlığına defnedildi.

Mehmed Nâdir, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yetişen önemli bir matematikçidir. Meslektaşları arasında, özellikle Paris'te çıkan *l'Intermédiaire des mathématiciens* adlı uluslararası matematik dergisinde yayımladığı sayılar teorisine dair makaleleri ve "diophant" denklemlerinin çözümünü araştıran matematikçilerin sorduğu sorulara verdiği özgün cevaplarla tanındı. Mehmed Nâdir'in bu dergide çıkan yazılarından birçoğunun *Revue semestrielle des publications mathématiques*'te ve bir tanesinin *Jahrbuch der Fortschritte der Mathematik*'te özetleri verilmiştir. Ayrıca *Dârülfünûn Fen Fakültesi Mecmuası*'nda belirsiz denklemler, bazı problemlerin çözümü ve matematik tarihi-felsefesiyle ilgili çeşitli makaleleri çıkmıştır. Yeni araştırmalar, uluslararası matematik dergilerinde teorik matematik sahasında yayım yapan ilk Türk matematikçisinin Mehmed Nâdir olduğunu göstermektedir.

Mehmed Nâdir'in müstakil kitap olarak basılmış en önemli eseri lise son sınıf öğrencileri için yazdığı *Hesâb-ı Nazari*'dir (İstanbul 1926). Bu eserde müellif en orijinal çalışması sayılan, daha önce *Dârülfünûn Fen Fakültesi Mecmuası*'nın altıncı sayısında yayımladığı (s. 569-579) "Kâbiliyyet-i Taksîm Hakkında Kâide-i Umûmiyye" adlı makalesinde yer alan, kendi tesbit ettiği bölünebilme genel kuralını da vermektedir (s. 42-63). Öte yandan Mehmed Nâdir, Shakespeare ve Moliere başta olmak üzere pek çok Avrupalı yazardan tercüme yapıp Tanzimat sonrası Osmanlı-Türk kültür hayatını beslemiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

L. E. Diskson, *The History of Theory of Numbers*, New York 1920, II, 544, 659; *Türkiye Maarif Tarihi*, III, 944-945, 948, 997-1013; İnci Enginün, *Tanzimat Devrinde Shakespeare Tercüme ve Tesiri*, İstanbul 1979, tür.yer.; a.mlf., "Mehmed Nâdir'in Shakespeare'den Yaptığı Tercüme", *TDED*, XIX (1971), s. 81-188; Feza Günergun, "Darülfünun Fünun (Fen) Fakültesi Mecmuası (1916-1933)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* (haz. Feza Günergun), İstanbul 1995, s. 289, 291, 310, 313, 315-316, 317-318, 319, 320, 321, 322, 324, 326, 328; Erdal İnönü, *Mehmet Nâdir: Bir Eğitim ve Bilim Öncüsü*, Ankara 1997; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*, İstanbul 1999, s. 479-483.

İHSAN FAZLIOĞLU

MEHMED NASŪHÎ

(ö. 1130/1718)

Halvetî-Şâbânî tarikatının
Nasûhiyye kolunun kurucusu.

Üsküdar Toygartepesi'nde Bulurlu Mescidi yakınlarında dünyaya geldi. Doğum tarihini, Nasûhî Tekkesi'nin son postnişini torunlarından Ahmed Kerâmeddin Efendi 1060 (1650), Sâdık Vicdânî 1058 (1648) veya 1063 (1653) olarak kaydeder. Sipahi zümresinden bir seyyid ailesine mensup olan Nasûhî Bey'in oğludur. Asıl adı Mehmed olup babasının adıyla tanınmıştır. Bazı kaynaklarda (*Ayvansarâyî*, II, 231; *Sicill-i Osmânî*, IV, 557) Şâbânîyye tarikatının piri Şeyh Şâ'bân-ı Velî'nin soyundan geldiği söylenmekteyse de Şâ'bân-ı Velî'nin evlenip çocuk sahibi olduğu konusunda bilgi bulunmadığından bu görüşün doğru olmadığı söylenebilir.

Mehmed Nasûhî, çocukluk döneminden sonra ailesinin taşındığı Üsküdar'da Kefçe Dede mahallesinde tahsil hayatına başladı. Gençliğinde ilimle meşgul olduğu yıllarda tasavvufa ilgi duyarak Üsküdar Atik Vâlîde Camii yanındaki tekkesinde irşad faaliyetinde bulunan Şâbânîyye'nin Karabaşîyye kolunun piri Şeyh Karabaş Velî'ye intisap etti ve şeyhin tekkede kendisine tahsis ettiği hücrede halvete girdi. Oğlunun, tanımadığı bir şeyhe intisap ettiğini öğrenen babasının hemen dergâha geldiği, ancak Karabaş Velî'yi görüp onun kemalini anlayınca orada kalmasına razı olduğu kaydedilmektedir.

Seyrû sülûkünü tamamladığında yirmi beş yaşlarında bulunan Mehmed Nasûhî, mürşidinin emriyle Mudurnu'ya giderek Sun'ullah Efendi Zâviyesi'nde dinî ilimleri okutmaya ve halkı irşad etmeye başladı. Şeyhi Karabaş Velî'nin Limni'de sürgünde bulunduğu 1679-1683 yıllarında birkaç defa Limni'ye giderek kendisini ziyaret etti. Bu tarihlerde Niyâzî-i Mısri'de Limni'de sürgündeydi. Limni'de ikisinin de hizmetinde bulunduğu, hizmetlerinden dolayı Mısri'nin kendisine dua ettiğini belirten Mehmed Nasûhî bu duanın bereketini üzerinde her zaman hissettiğini söyler. Nasûhî'nin bu ifadelerinden o yıllarda Karabaş Velî ile Niyâzî-i Mısri'nin arasının iyi olduğu anlaşılmaktadır. Niyâzî-i Mısri ile ilgili çalışmalarda onun Karabaş Velî'yi hiç sevmediği, hatta kendisine ağır ithamlarda bulunduğu kaydedilmektedir. Ancak Niyâzî'nin bir gazelinin şerheden Nasûhî'nin ona muhabbet duyması bu görüşü tartışılır kalmaktadır.

Mehmed Nasûhî, 1096 (1685) yılında yerine halifesi Abdullah Rüşdü'yü bırakarak şeyhinin izniyle Üsküdar'a döndü. Kısa bir süre sonra şeyhi Karabaş Velî tâc-ı şerifini Mehmed Nasûhî'ye giydiren hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı. Şeyhi 1097'de (1686) Kahire'de vefat ettiği sırada Üsküdar Doğancılar'daki Çakırcı Hasan Paşa ve Süleyman Paşa camilerinde irşad görevini sürdürmekte olan Mehmed Nasûhî için, yeniçeri ağalığıyla Enderun'dan çıkarılan Çelebi Hasan Paşa Doğancılar'da bir dergâh inşasına başladı. Ancak Hasan Paşa'nın maddî gücü inşaatı sürdürmeye yetmediğinden yaptığı masraflar kendisine ödenerek dergâh Mehmed Nasûhî Efendi tarafından 1099 (1688) yılında tamamlandı ve aynı yılın Kadir gecesi (25 Temmuz 1688) Galata Mevlevîhânesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'nin de hazır bulunduğu bir merasimle açıldı (açılış münasebetiyle devrin şairlerinden Zamîrî, her mısraı ebcedle 1099 tarihini veren on üç mısralık bir nazme kaleme almıştır). Tekkeyi IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın eşi Damad Hasan Paşa'nın yaptırdığı şeklindeki bilgi doğru değildir. Mehmed Nasûhî bu tarihten itibaren irşad faaliyetini dergâhında sürdürdü. 1117'de (1705) III. Ahmed tarafından Eyüp Sultan Camii kürsü şeyhliğine tayin edildi. Kendisine isnat edilen bazı sözlerden dolayı (Şeyhî, II, 432-433) Kastamonu'ya sürgüne gönderilen Nasûhî'nin (1126/1714) iki yıl sonra İstanbul'a dönmesine izin verildi. Mensupları bu sürgünü tarikatın piri Kastamonulu Şâ'bân-ı Velî'nin mânevî bir daveti şeklinde yorumlamışlardır.

17 Ramazan 1130 (14 Ağustos 1718) tarihinde vefat eden Mehmed Nasûhî dergâhın hazînesine defnedildi, bir süre sonra kabrinin üzerine bir türbe inşa edildi. Türbenin niyaz penceresinde Şâbânî şeyhlerinden Mustafa Zekâî'ye ait, "Makâm-ı evliyâdır menba-ı feyz ü fütühîdir / Edeble dâhil ol sūfî bu dergâh-ı Nasûhî'dir" beyti yazılıdır. Nasûhî'nin vefatına birçok tarih düşürülmüştür. Bunlardan ikisi şöyledir: "Hay şeyhim Nasûhî"; "Nasûhî son demi yâ Hak deyip azm-i bekâ etti." Ölümünden sonra tekkesinde oğlu Ali Alâeddin Efendi (ö. 1165/1752) postnişin olmuştur. Daha sonra babadan oğula intikal eden meşihat görevini Şeyh Mehmed Fazlullah Efendi (ö. 1218/1803), Şeyh Abdurrahman Mehmed Şemseddin Efendi (ö. 1249/1833), Şeyh Muhyiddin Efendi (ö. 1315/1897) ve Şeyh Ahmed Kerâmeddin Efendi (ö. 1934) üstlenmiş, Nasûhî-